

Грубинко Андрей. Влияние Великобритании на реформирование внешней политики и политики безопасности ЕС на этапе принятия Лиссабонского договора (2006–2009 гг.). В статье представлены результаты исследования особенностей участия Великобритании в реформировании ОВППБ ЕС на этапе разработки и принятия Лиссабонского договора (2006–2009 гг.). Проанализирована позиция правительств Т. Блэра и Г. Брауна по развитию ОВППБ ЕС. Показаны главные новеллы договора, на формирование которых непосредственное влияние имело руководство страны. Сделан вывод о том, что в указанный период британская власть отошла от реализации стратегии лидерства в Европе. Лиссабонский договор соответствовал умеренной британской стратегии европейской интеграции. В то же время заключение договора, который внес существенные изменения в ОВППБ, стало формальной причиной и точкой отсчета пересмотра отношений Британии с ЕС, который состоялся в период правления правительств Д. Кэмерона и, в конечном итоге, привел к началу процесса ее выхода из ЕС.

Ключевые слова: Великобритания, ЕС, Общая внешняя политика и политика безопасности, Общая политика безопасности и обороны, Лиссабонский договор.

Hrubinko Andiy. The UK's Influence on the Reform of Foreign and Security Policy of the EU on the Stage of Adoption the Lisbon Treaty (2006–2009). The article presents results of research the UK's participation in reforming the CFSP of the EU on the stage of development and adoption the Lisbon Treaty (2006–2009). Position of the governments of T. Blair and G. Brown regarding development of the CFSP is analyzed. Main novelties of the Treaty, formation of which is directly influenced by the country's leadership are shown. The author came to the conclusion that in this period Britain authorities departed from the strategy of leadership in Europe. The Treaty was consistent with a moderate British strategy of European integration. At the same time, the conclusion of the contract, which has made the most significant changes in CFSP, became a formal cause and a starting point for further revision relations Britain with the EU, which led to the beginning process of countries exit from the Union.

Key words: Great Britain, the EU, Common Foreign and Security Policy, Common Security and Defence Policy, the Lisbon Treaty.

Статтю подано до редколегії
03.04.2017 р.

УДК 94(470:479.22):[327.88:004.738.5]"2008"

Ольга Гапеева

Інформаційні операції в Інтернет-середовищі як складова російсько-грузинської війни 2008 р.

У статті розглянуто особливості проведення інформаційних операцій в Інтернет-середовищі під час російсько-грузинської війни 2008 р. Виявлено напрями діяльності уряду Російської Федерації щодо залучення користувачів соціальних мереж до пропагандистської діяльності, визначено форми й методи ведення інформаційної війни в блогосфері.

За змістовим принципом систематизовано основні групи джерел за тематикою, що досліджується, у науковий обіг залучено нові документи. Досліджено діяльність владних структур Грузії щодо забезпечення інформаційної безпеки держави в історичній ретроспективі.

Ключові слова: російсько-грузинська війна 2008 р., Республіка Абхазія, Південно-Осетинська Республіка, інформаційна безпека, інформаційний простір, інформаційні операції.

Постановка наукової проблеми та її значення. Після закінчення «п'ятиденної» російсько-грузинської війни 23 серпня 2008 р. Російська Федерація (далі – РФ) визнала незалежність самопроголошених держав – Республіки Абхазія та Південно-Осетинської Республіки, утворених на території Грузії після розпаду СРСР унаслідок низки збройних конфліктів.

У відповідь на визнання незалежності Абхазії та Південної Осетії 29 серпня того ж року Грузія розірвала дипломатичні відносини з РФ. 31 жовтня території республік отримали статус окупованих. У 2009 р. Грузія вийшла зі Співдружності Незалежних Держав.

За статистикою, ще до початку серпневих подій 2008 р. 98 % населення Південної Осетії отримали російські паспорти та набули громадянства РФ [1]. Аналогічну картину спостерігали й в Абхазії. Із цього приводу відомий грузинський юрист Г. Зубашвілі зауважив: «...факти надання громадянства РФ мають провокаційний характер, адже жодна держава на пострадянському просторі та у світі не застрахована від посягань на свій суверенітет. Можна масово видати російські паспорти, улаштувати серію провокацій та здійснити інтервенцію під приводом захисту своїх громадян, або ще гірше, створити “незалежну квазідержаву” яка фактично є військовим плацдармом» [1].

І дійсно, за вісім повесенних років Абхазія та Південна Осетія перетворилися на мілітаризовані анклав, у яких під гаслом забезпечення недоторканості державних кордонів та нейтралізації воєнної загрози з боку Грузії розміщуються російські військові бази. Де-факто «повзуча» окупація РФ території Грузії, яка розпочалась у період грузино-абхазької війни 1993 р. і продовжилася під час російсько-грузинської війни 2008 р., триває й донині [2].

Підтвердженням прагнення РФ залишити сепаратистські республіки у сфері свого впливу стала низка взаємопов'язаних подій у Чорноморському регіоні. Так, 16 листопада 2016 р. набрав чинності Закон РФ «Про ратифікацію Угоди між РФ та Республікою Абхазія щодо Об'єднаного угруповання військ (сил) Збройних сил РФ та Збройних сил Республіки Абхазія від 21 листопада 2015 р.», у якому визначено порядок створення, комплектування й застосування військ (сил) угруповання, призначеного для адекватного реагування на збройний напад чи загрозу РФ та Абхазії. 13 березня 2017 р. прем'єр-міністр РФ Д. Медведєв підписав відповідну Постанову про включення до складу Збройних сил РФ окремих підрозділів Збройних сил Південної Осетії [3].

Потрібно зауважити, що уряд Грузії неодноразово звертався до впливових міжнародних організацій про невиконання РФ зобов'язань щодо виведення іноземних підрозділів із територій республік та створення дієвих міжнародних механізмів безпеки в Абхазії й Цхинвальському регіоні. Зокрема, на черговому засіданні Ради Безпеки ООН 29 березня 2017 р. порушено питання щодо загострення ситуації в Грузії та мілітаризації Абхазії й Південної Осетії. Також зосереджено увагу членів Ради Безпеки на проведенні т. зв. «парламентських виборів» в Абхазії, що відбулися 12 березня, та «референдумів», запланованих протягом року в Південній Осетії [4]. Проте російська сторона зауважила, що рішення про визнання незалежності республік залишиться незмінним, і порадила «змиритися із ситуацією, що склалася» [5]. 9 квітня за підтримки РФ на території Південної Осетії відбулися вибори Президента республіки та референдум щодо перейменування Південно-Осетинської Республіки в «Республіку Південна Осетія – Держава Аланія».

Отже, військово-політична підтримка урядів самопроголошених республік, надання російського громадянства більшості населення й розміщення військового контингенту РФ на території республік під приводом захисту від зовнішнього ворога значно ускладнюють реінтеграцію Абхазії та Південної Осетії до Грузії [4].

Зазначимо, що події на Кримському півострові й на Сході України мають чимало спільного із ситуацією навколо Абхазії та Південної Осетії. Зокрема, викликає занепокоєння той факт, що дислоковані після грузино-абхазької й грузино-осетинської війн російські миротворчі бази в Цхинвалі та на території Абхазії, у серпні 2008 р. були використані в якості плацдармів для зосередження військової сили й техніки, проведення наступальної операції, перевезення військових вантажів у зону конфлікту (наприклад ремонт залізничної колії в Абхазії напередодні російсько-грузинської війни), ведення повітряної розвідки тощо.

Незважаючи на військову перемогу в російсько-грузинській війні 2008 р., російська сторона прогнала війну в інформаційному просторі: із перших хвилин збройного протистояння Грузія впевнено інформувала світ про перебіг подій у регіоні, звинувачуючи РФ в агресії та втручання у внутрішні справи суверенної держави. При цьому використано власний і закордонний медіа-ресурс, а також потенціал Інтернет-середовища.

Більшість російських дослідників стверджують, що проведення грамотної й потужної інформаційної кампанії з боку Грузії свідчить про підготовку уряду останньої до воєнної операції проти Південної Осетії, а отже, відповідальність за початок «п'ятиденної» війни покладесть виключно на Грузію та президента країни М. Саакашвілі.

У доповіді, виголошеній після закінчення військової фази протистояння, очільник дипломатичного відомства РФ С. В. Лавров, виправдовуючись за поразку в інформаційній війні, зауважив:

росіянам бракувало відповідного досвіду й уміння щодо адекватної інформаційної протидії. Саме тому події серпневої війни 2008 р. стали поштовхом до відновлення діяльності структур зовнішньої пропаганди не лише в РФ, а й у впливових міжнародних організаціях, членом яких є РФ – СНД та ОДКБ; підвищення уваги до проблематики інформаційного протистояння й ведення інформаційних та інформаційно-психологічних війн, залучення державних інституцій, політичних партій і потужних науково-дослідних організацій до проблематики інформаційної безпеки [6–8]. У 2012 р. Володимир Путін уперше в офіційній доповіді застосував термін «інформаційне протиборство» [9].

Але інформаційне протиборство (боротьба в інформаційній сфері) складається з двох самостійних компонентів: інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного.

Інформаційно-психологічна компонента характеризується здійсненням психологічного впливу щодо населення й формуванням при цьому відповідної думки міжнародної спільноти.

Інформаційно-технічна складова частина характеризується проведенням інформаційних операцій у кіберпросторі країни-супротивника блокуванням Інтернет-сайтів, кібератак на інформаційні ресурси та об'єкти критичної інфраструктури, зокрема банківської сфери, активне залучення можливостей соціальних мереж із метою розповсюдження інформації та провокації масових заворушень, створення «он-лайн-суперечок» між членами мережевих спільнот тощо. На пострадянському просторі дві країни – Естонія та Грузія – стали об'єктами проведення кібероперацій під час політико-дипломатичного й військово-політичного конфліктів із РФ, зокрема у 2007 та 2008 рр.

Отже, **мета статті** – аналіз інформаційних операцій в Інтернет-середовищі під час російсько-грузинської війни 2008 р. і дослідження процесу створення й розвитку державних структур із забезпечення кібербезпеки Грузії в історичній ретроспективі.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Більшість дослідників подій російсько-грузинської війни 2008 р. та історії відносин між двома країнами відзначають, що документи й матеріали щодо причин виникнення та перебігу серпневої військової кампанії переважно доступні двома мовами – грузинською й англійською, що, власне, ускладнює вивчення питання російськомовними науковцями інших країн. Проте джерельна база проблематики нашого дослідження є достатньо репрезентативною та за змістовим принципом умовно поділяється на декілька груп.

До першої групи джерел ми відносимо публіцистичні твори, у яких розглянуто питання участі миротворчого контингенту РФ у військових діях на території Грузії [2; 10,11]. У цьому контексті потрібно зупинитися на аналітичній праці «Миротворча операція в Абхазії, Грузія» (2002 р.), у якій розміщено посилання на спогади безпосередніх учасників грузино-абхазької війни 1992–1994 рр. Зокрема, штурм Сухумі у 1993 р., за показами свідків, здійснювали саме російські десантні підрозділи, які дислокувались у зоні конфлікту після розпаду СРСР. І хоча їхній статус «пост-фактум було закріплено в якості миротворців» [10], існують безперечні докази російського втручання: задокументовані свідчення військовополонених, знайдено елементи обмундирування, зразки озброєння та військової техніки тощо.

Цікаві також узагальнювальні оглядові матеріали, підготовлені на підставі матеріалів інформаційних агентств, у яких наведено діаметрально протилежні погляди щодо ролі російського миротворчого контингенту в подіях російсько-грузинської війни 2008 р.

Так, у розслідуванні грузинських журналістів, проведеному за сприяння Інституту розвитку свободи інформації, наголошено, що відповідно до нормативно-правової бази миротворчої діяльності СНД, затвердженої в 1992 р., склад миротворчого контингенту не має права брати участь у воєнних конфліктах на боці однієї зі сторін, проте цю норму порушено під час серпневих подій у Цхинвалі, де російські миротворці були активними учасниками воєнних дій проти грузинської армії [10]. Проте в аналітичному огляді, підготовленому російськими журналістами, висвітлено героїчну поведінку російських миротворців, при цьому не заперечується факт їхньої незаконної участі у воєнних діях [11].

До другої групи джерел належать матеріали-спогади високопосадовців Грузії щодо перебігу грузинсько-абхазької війни 1992–1994 рр., у яких розміщено оцінку дій Президента Грузії Е. Шеварнадзе щодо вступу країни до СНД і ролі керівництва РФ у підтримці сепаратистських рухів на території Грузії [12].

Листування посла США в Грузії Джона Тефта з Державним департаментом США щодо початку російсько-грузинської війни 2008 р., оцінка цих подій представниками дипломатичних місій та керівниками військових відомств країн-членів НАТО містяться в розділі «Викиликс. Компромат на

Россию» книги «Война в Осетии» (2011 р.) [13]. Зокрема, цікавою є думка колишнього Голови Генерального штабу ЗС Польщі генерала Франтишека Гагора (загинув у смоленській авіакатастрофі у 2009 р.). Він вважає, що Президент Грузії М. Саакашвілі «піддався на маніпуляції російської агентури та фактично відчинив двері для воєнних дій задля дестабілізації уряду країни, оскільки РФ була зацікавлена перешкодити будівництву нафтопроводів та зірвати надії Грузії щодо отримання Плану дій до вступу в НАТО» [13]. Генерал Ф. Грегор також наголошує на прискоренні видачі Україні Плану дій до вступу в НАТО, аби запобігти бажанням Москви поширити сферу свого впливу [13].

До третьої групи джерел належать праці щодо перебігу російсько-грузинського конфлікту [14–18]. Зокрема, цікавою для нашого дослідження є доповідь А. Іларіонова, П. Фельгенгауера та Ю. Латиніної щодо початку російсько-грузинської війни, у якій спростовуються висновки Незалежної міжнародної місії Ради Європейського Союзу щодо встановлення фактів конфлікту в Грузії, яку очолювала посол Швейцарії Хайді Тальявіні [18]. Автори наводять переконливі докази підготовки російських військ до воєнної кампанії проти Грузії, яка проводилася паралельно з масштабними навчаннями ЗС РФ «Кавказ-2008».

До четвертої групи джерел ми відносимо дослідження українських і російських науковців щодо інформаційного супроводження російсько-грузинського конфлікту. Це праці П. Колексова, І. Панаріна, В. Манойла, О. Смирнова, М. Дунаєвої, Ю. Лукіна, Ш. Кадирової, В. Михайленко, А. Шумки, В. Савінцева, М. Лецкалюк, Н. Майної, у яких розглянуто питання інформаційного супроводження серпневих подій 2008 р., особливості подання матеріалів ньюзмейкерами Грузії та РФ, роль ЗМІ у висвітленні конфлікту, відмінності подання матеріалів російськими й закордонними мас-медіа, характер і зміст публікацій. Для нашого дослідження цікаві матеріали [19; 20], у яких проаналізовано діяльність російських блогерів під час російсько-грузинської війни 2008 р. І хоча дослідники застосовують словосполучення «перша війна в блогосфері», на нашу думку, воно некоректне щодо серпневих подій 2008 р., оскільки залучення блогерів для формування суспільної думки вперше використано підрозділами пропаганди ЦАХАЛ у Другій Ліванській війні 2006 р.

У наших попередніх наукових студіях досліджено особливості інформаційної політики СНД та ОДКБ; історичний досвід діяльності держав-учасниць ОДКБ щодо організації й проведення спільних операцій в інформаційному просторі; діяльність ОДКБ у сфері інформаційної безпеки; питання дотримання інформаційної безпеки на пострадянському просторі.

Потрібно зауважити, що інформаційні операції в Інтернет-середовищі під час російсько-грузинської війни 2008 р. та зусилля Грузії щодо забезпечення інформаційної безпеки країни залишилися поза увагою дослідників. Деякі питання хакерських атак проти Грузії розглянуто в англомовній доповіді, що підготовлена співробітниками Незалежного комерційного науково-дослідного інституту США (The United States Cyber Consequences Unit) – «Overview by the US-CCU of the Cyber Company against Georgia in August of 2008» [21] і доповіді Давида Сміта «Russian Cyber Strategy and the War Against Georgia» [22].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз причин, умов, перебігу та результатів російсько-грузинської війни 2008 р. свідчить, що, окрім традиційних суто воєнних методів впливу, у серпневій кампанії було застосовано потужні засоби інформаційного протиборства, зокрема цілеспрямовані дії в кіберпросторі.

Деякі джерела містять інформацію, що перші DDoS-атаки на офіційний сайт Президента Грузії відбулися задовго до початку воєнних дій – 20 липня 2008 р., а в період із 7 по 16 серпня 2008 р. внаслідок потужних хакерських атак на інформресурси країни заблоковано сайти Президента Грузії, Національного банку та агенцій новин. Зауважимо, що атака на сайт Президента Грузії здійснювалась одночасно з 500 IP-адрес [22]. На сайті МЗС Грузії тривалий час розміщувався колаж із чорно-білих фотокарток М. Саакашвілі й А. Гітлера. Яскравим прикладом однієї з результативних кібероперацій стала зміна хакерами курсу національної грузинської валюти – ларі, унаслідок чого впала її цінність [20]. Західні фахівці стверджують, що внаслідок кібератак перервано обмін інформацією між підрозділами ЗС Грузії [21]. Методи й алгоритми шифрування, які при цьому застосовувалися, свідчать про заздалегідь сплановану та добре скоординовану операцію, яку потрібно розглядати як самостійний складник російсько-грузинської інформаційної війни [23–26].

Додамо, що у відповідь на низку хакерських атак 8 серпня 2008 р. грузинськими фахівцями заблоковано роботу інформаційних ресурсів Південної Осетії, а 9 серпня Грузія припинила трансляцію всіх російських каналів на території країни та роботу доменної зони .ru.

Відмінною рисою інформаційних операцій під час російсько-грузинської війни 2008 р. стали цілеспрямовані атаки не лише на сайти органів державної влади й об'єкти критичної інфраструктури Грузії, але й на портали інформаційних агенцій, новинні сайти, що позбавило світову спільноту можливості оперативно отримувати достовірну інформацію про події, що відбуваються.

Наприклад, унаслідок удакої кібератаки повністю знищено базу даних інформаційного ресурсу Грузія-online, web-сторінка телекомпанії «Руставі-2», у зв'язку з чим редакція останньої звинуватила РФ у веденні інформаційної війни.

Російські блогери повідомляли, що РФ заблокувала для своїх громадян грузинські сайти, на яких містилась інформація щодо ситуації в країні. Отже, задля інформування міжнародної спільноти про перебіг російсько-грузинської війни власні Інтернет-ресурси надали Польща, Україна та США. Унаслідок грамотно проведеної інформаційної кампанії за підтримки керівництва інших країн владним структурам Грузії вдалося сформуванню щодо РФ імідж країни-агресора, яка активно втручається у внутрішні справи суверенної держави.

Потрібно наголосити, що внаслідок блокування інформаційних ресурсів Грузії виникла ситуація штучно створеної міжнародної ізоляції країни з одночасним веденням проти неї бойових дій.

Більшість дослідників порівнюють кібератаки в Грузії з аналогічними хакерськими діями в Естонії (2007 р.). Зокрема, фахівці з інформаційної безпеки стверджують, що в обох випадках використано аналогічні програми (скрипти). Проте в Естонії, яка на той час уже стала державою-членом НАТО і ЄС, кібератаки потрібно розглядати як складову частину потужної інформаційно-пропагандистської кампанії, пов'язаної з переносом пам'ятника воїну-визволителю в м. Таллінні. Навпаки, у Грузії кібератаки проводилися комплексно, одночасно з іншими силами й засобами ведення бойових дій.

Наступною самостійною складовою інформаційної війни в Інтернет-середовищі потрібно вважати т. зв. «війну у блогосфері» (Рунеті), яку умовно поділяють на дві фази: до виступу Президента РФ Д. Медведєва перед росіянами ввечері 5 серпня 2008 р. та після, коли стало відомо про воєнну підтримку Південної Осетії з боку РФ.

Зокрема, перша особа РФ звернулася до блогерів і користувачів соціальних мереж із проханням поширювати інформацію про миротворчу мету операції «принуждення Грузії к миру» та звірства грузинської армії, активно використовувати при цьому фото й відеоматеріали, отримані з районів бойових дій. На прохання Президента РФ відгукнулися тисячі користувачів Рунету, створивши тим самим своєрідне «інформаційне військо». Нагадаємо, що аналогічні «інформаційні війська» формувало й Міністерство інформаційної політики України у 2014 р.

Дослідники зі США проаналізували участь користувачів Рунету в інформаційному протистоянні під час російсько-грузинської війни. Щодо них навіть зв'язався термін – «digital guerillas» (кіберпартизани). Американці стверджують, що останні діяли за суттєвої підтримки керівництва РФ. Причина полягає в тому, що телевізійні та радіорепортажі із зони конфлікту подекуди виходили із запізненням і втрачали актуальність, а розміщення інформації в on-line-режимі потребувало лише доступу до мережі Інтернет. Отже, небижкої популярності набули фото, відеоматеріали з місця подій, «інтелектуальні дуелі» між блогерами РФ та західних країн. Уважається, що серпнева інформаційна війна 2008 р. в Інтернет-середовищі є першим глобальним інформаційним протистоянням, т. зв. «global user-generated conflict» [23–27].

Залучення користувачів Рунету до відверто пропагандистської діяльності в Інтернет-середовищі продемонструвало позитивні результати: уперше РФ використано потенціал блогосфери й соціальних мереж для ведення інформаційної війни, причому всі діючі особи та виконавці працювали на суто патріотичних засадах і в національних інтересах РФ. Вони брали активну участь у соціальних опитуваннях на сайтах відомих іноземних агенцій новин, штучно створюючи результати, потрібні для РФ; залишали коментарі, проводили «on-line-сутічки», аргументовано відстоювали власну думку щодо подій в Південній Осетії, викривали неточності в репортажах зарубіжних кореспондентів. Зокрема, 20 серпня 2008 р. у мережі розповсюджено пост під назвою «Сетевые миротворцы. Инструкция по ведению информационной войны против Саакашвили», який містить детальну інструкцію щодо діяльності в Інтернет-середовищі з метою надання інформаційної допомоги російським миротворцям у Південній Осетії [28].

Ще одним важливим напрямом інформаційного впливу на російськомовне населення, як стверджують американські дослідники, стали підтримка й фінансування сайтів, що спеціалізуються на відборі та перекладі російською мовою матеріалів, у яких негативно оцінюється діяльність уряду РФ.

Ознайомлюючись із таким контентом, щиро обурені антиросійським змістом зарубіжних публікацій, інтернет-користувачі із задоволенням залишали свої коментарі щодо подібних висловлювань [29–30].

Після кібератак у 2007–2008 рр. Естонія й Грузія розпочали реалізацію відповідних державних програм у галузі інформаційної безпеки. У 2009 р. Грузія приєдналася до спільного проекту Ради Європи та ЄС. До того ж у Грузії відпрацьовано комплексну кіберстратегію щодо захисту державного й приватного секторів країни. Естонія продовжила співпрацювати з фахівцями Центру передового досвіду спільного захисту від кіберзагроз під егідою НАТО, що дислокується в м. Таллінні.

Потрібно зауважити, що під час серпневих подій 2008 р. Грузія отримала надто серйозний урок – питання захисту кіберпростору (об'єктів критичної інфраструктури та воєнного призначення) стало на одну сходинку із питаннями захисту суверенітету й територіальної цілісності країни. Постає необхідність розробки Національної стратегії кібербезпеки [31].

У січні 2012 р. оприлюднено нову редакцію Концепції національної безпеки Грузії (на заміну Концепції національної безпеки 2005 р.) – документ, у якому сформульовано виклики та загрози національній безпеці країни. Зокрема, у пункті 10 розділу «Національні інтереси Грузії» наголошено на потребі зміцнювати безпеку щодо таких напрямів, як передача й зберігання державної інформації, боротьба з кіберзлочинністю та захист від інтернет-атак. Підкреслено важливість взаємодії з іншими державами в цій галузі й розробку правової бази для бажаного розвитку кіберпростору. У Концепції також визначено обов'язки нової структури – Групи допомоги Агентству з обміну інформацією з реагування на комп'ютерні інциденти (CERT).

Потрібно зауважити, що Агентство з обміну інформацією створено ще у 2010 р. для вирішення питань забезпечення кібербезпеки всієї урядової мережі, за винятком структур оборонного призначення.

Загальною метою групи CERT стало підвищення рівня безпеки кіберпростору Грузії за допомогою дослідження випадків її ослаблення й спільної роботи з іншими країнами та міжнародними організаціями, такими як ЄС, НАТО й Міжнародний союз електрозв'язку. Цим же Законом створено Бюро кібербезпеки та Групу допомоги Бюро кібербезпеки з реагування на комп'ютерні інциденти. Обидві структури виконують свою діяльність у сфері оборони [31, 32].

5 червня 2012 р. прийнято Закон Грузії «Про інформаційну безпеку», у якому визначено першочергові загрози кібербезпеці держави, серед яких:

- кібератака проти життя й здоров'я громадян, державним інтересам та обороноздатності країни;
- кібератака проти інформаційних систем й об'єктів критичної інфраструктури;
- кібератака проти фінансових структур, права власності держави, організації або приватної особи [33].

У травні 2013 р. президент Грузії М. Саакашвілі затвердив Стратегію безпеки кіберпростору Грузії й План упровадження Стратегії на 2013–2015 рр. Основна мета цих документів – забезпечення безпеки кіберпростору Грузії та мінімізація наслідків кіберзлочинності [31].

Стратегія безпеки кіберпростору стала основним програмним документом у цій галузі. У ньому сформульовано зміст усіх заходів щодо забезпечення надійної роботи Інтернет-простору країни для державних установ, приватного сектору та громадянського суспільства; передбачено створення законодавчої бази, організаційної координації дій із безпеки кіберпростору, більш тісної взаємодії з іншими державами та організаціями й підвищення громадської обізнаності щодо важливості питань інформаційної безпеки.

У листопаді 2013 р. затверджено перелік об'єктів критично важливої інформаційної інфраструктури, що забезпечуються особливим державним захистом. Окрім того, відповідно до Стратегії внесено зміни в нормативні акти щодо критично важливої інформаційної інфраструктури. Також Грузія залучила міжнародних партнерів до надання допомоги в справі створення й уведення в дію засобів кіберзахисту.

У цьому ж році Центр передового досвіду та спільного захисту від кіберзагроз НАТО оприлюднив Талліннське керівництво, яке встановлює правові рамки застосування норм міжнародного права щодо ворожих наступальних кібероперацій і законних заходів кіберзахисту.

Наприкінці 2015 р. у Грузії розроблено наступний документ – План дій щодо Стратегії та розвитку в галузі кібербезпеки на 2016–2018 рр., до якого включено нові проекти, потрібні для забезпечення кібербезпеки.

Потрібно зауважити, що після подій на Кримському півострові й на Сході України вперше до програми міжнародних військових навчань, участь у яких бере Грузія, включено питання відпра-

цювання елементів кібероборони. Також співробітники Бюро з кібербезпеки беруть активну участь у спільних навчаннях країн-членів НАТО як спостерігачів.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Російська Федерація, намагаючись утримати колишні радянські республіки у сфері своїх інтересів, тривалий час реалізовує політику, спрямовану на дестабілізацію внутрішньої ситуації в країнах пострадянського простору через проведення інформаційно-пропагандистських заходів, розрахованих, передусім, на російськомовне населення й громадян РФ, котрі проживають на цих територіях.

Інформаційні операції в Інтернет-середовищі, у т. ч. хакерські атаки на інформаційні ресурси незалежних держав, поступово сформувалися як самостійна складова частина політико-дипломатичних та воєнних конфліктів сучасності. Першим таким прикладом стали події 2007 р. у Таллінні, пов'язані з перенесенням пам'ятника воїну-визволителю. Разом із потужною пропагандистською кампанією в ЗМІ на сайти органів державних структур Естонії, політичних партій, банківський сектор країни здійснено низку результативних кібератак, які спричинили обмеження доступу до інформаційних ресурсів країни та завдали останнім суттєвої шкоди. Щоправда, Естонія отримала підтримку ЄС і НАТО, оскільки є країною-членом цих впливових організацій.

Проте серпнева російсько-грузинська війна 2008 р. стала кульмінацією низки історичних подій, на тлі яких будувалися політико-дипломатичні відносини між двома країнами: підтримка РФ сепаратистських рухів на території Грузії, невиконання вимог міжнародних договорів у частині виводу з території останньої миротворчого контингенту, поступова мілітаризація самопроголошених республік під приводом захисту російських громадян. Із воєнного погляду, РФ перемогла у війні, проте в інформаційному плані продемонструвала непрофесіоналізм, унаслідок чого Грузії вдалося сформувати в очах міжнародної спільноти імідж країни-агресора щодо РФ.

Інформаційні операції, що проводилися РФ проти Грузії в Інтернет-середовищі, мають певні особливості. На початку воєнної кампанії здійснено скоординовані кібератаки на інформаційні ресурси Грузії та сайти органів державної влади й управління, об'єкти критичної інфраструктури задля міжнародної ізоляції країни з одночасним веденням проти неї бойових дій, а також недопущення розповсюдження достовірної інформації про події, що відбуваються.

Уперше на пострадянському просторі з пропагандистською метою залучено потенціал блогосфери та соціальних мереж. Саме з 2008 р. простежено відновлення діяльності структур зовнішньої пропаганди та забезпечення інформаційної безпеки в РФ та в СНГ й ОДКБ.

Урядом Грузії проведено велику роботу з питань удосконалення нормативно-правової бази захисту інформаційного простору держави; розподілено повноваження між державними органами влади щодо забезпечення інформаційної безпеки та організовано їх виконання, утворено нові структури для більш результативної діяльності. Свою допомогу Грузії надають країни-члени НАТО.

З огляду на інформаційний складник сучасних війн питання захисту кіберпростору відпрацьовується в тематиці міжнародних військових навчань країн-членів НАТО.

Тогочасне керівництво України зробило відповідні висновки щодо результатів російсько-грузинської війни: у 2009 р. розроблено першу за часи незалежності Доктрину інформаційної безпеки України, затверджену Президентом В. Ющенком. Проте в подальшому цілеспрямована діяльність щодо забезпечення інформаційної безпеки держави до 2014 р. не проводилася.

Джерела та література

1. Балавадзе В. Российские паспорта в Абхазии и Южной Осетии: за и против / В. Балавадзе [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://newcaucasus.com/society/4541-rossijskie-pasporta-v-abhazii-i-yuzhnoj-osetii-za-i-protiv.html>.
2. Миротворческая операция в Абхазии, Грузия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://suxumi.narod.ru/pages/1/105.html>.
3. Россия пополнит ряды своих Вооруженных Сил подразделениями с оккупированной Южной Осетии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.unian.net/world/1820537.html>.
4. Україна засудила нелегітимні вибори в Південній Осетії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2017/04/10/7140800/>
5. Росія відмовилась підтвердити суверенітет і територіальну цілісність Грузії, – ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zik.ua/news/2017/03/29/rosiya_vidmovylas_pidtverdyty_suverenitet_i_terytorialnu_tsilisnist_gruzii_1069581.
6. Гапесва О. Л. Діяльність ОДКБ у сфері інформаційної безпеки: історична ретроспектива / О. Л. Гапесва // Військово-історичний меридіан : електронне видання. – № 14 (2016).

7. Гапеева О. Л. Інформаційна безпека на пострадянському просторі: системно-історичний аналіз / О. Л. Гапеева // Грани : наук.-теорет. альманах. – №140 (2016). – С. 93–99.
8. Панарин И. Система информационного противоборства / И. Панарин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vprk-news.ru/articles/3672>.
9. Панарин И. О системе информационного противоборства России / И. Панарин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gorchakovfund.ru/news/20279/>
10. Russian Peacekeepers in the 2008 August War [Elektronik resource]. – Mode of access : http://damoukidebloba.com/c/news/russian_peacekeepers.
11. Подвиг миротворцев в Цхинвале [Электронный ресурс].– Режим доступа : <https://topwar.ru/28003-podvig-mirotvorcev-v-chinvali.htm>.
12. Лакоба С. К 20-летию войны Грузии против Абхазии / С. Лакоба [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://mfaapsny.org/news_rus/detail.php?ELEMENT_ID=886
13. Викиликс: война в Осетии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://rusrep.ru/article/2013/08/08/osetia/>
14. Російсько-грузинський конфлікт: причини та наслідки для європейської безпеки : матеріали експертної дискусії, 14 серп. 2008 р. / за аг. ред. Ю. Г. Рубана. – Київ : НІСД, 2008. – 42 с.
15. Соловій Г. Грузино-російська війна на Кавказі: історія, причини і наслідки/ Г. Соловій / Г. Соловій // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2009. – Вип. 1. – С. 101–105.
16. Баташвили Д. Война, которую начинали не мы / Д. Баташвили [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kavkasia.net/Georgia/article/1367636265.php>.
17. СМИ: российские войска вошли в ЮО до начала боевых действий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.delfi.lt/archive/smi-rossijskie-vojska-voshli-v-yuo-do-nachala-boevykh-dejstvij.d?id=18505961>
18. Августовская война 08.08.08: Кто начал первым? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2010/10/18/605/>
19. Киселев А. Южная Осетия – 2008: война в Интернете / А. Киселев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://sr.fondedin.ru/new/fullnews_arch_to.php?subaction=showfull&id=1283252489&archive=1283252977&start_from=&ucat=14&.
20. Опрос киберпартизан: «Решающий фактор в информационной войне» (Братство читателей ИноСМИ) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://inosmi-ru.livejournal.com/141134.html?page=2>.
21. Overview by the US-CCU of the Cyder Company against Georgia in August of 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.registan.net/wp-content/uploads/2009/08/US-CCU-Georgia-Cyber-Campaign-Overview.pdf>.
22. David J. Smith «Russian Cyber Strategy and the War Against Georgia» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/russian-cyber-policy-and-the-war-against-georgia>.
23. Первая блогерская: осетинская война в блогосфере [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://lenta.ru/articles/2008/08/13/blogs/>
24. Запад «разоблачает» российских блоггеров [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/33198/>
25. Хэддик Р Уроки первой кибервойны / Р. Хэддик [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://inosmi.ru/military/20110131/166127573.html>
26. Морозов Е. Россия-Грузия: сетевая война [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://inosmi.ru/world/20080912/243970.html>
27. Литвинов Д. Социальные сети как поле арены информационного противоборства / Д. Литвинов, А. Криунов // Дипломатика : спецвыпуск. – С. 139–145.
28. Сетевые миротворцы : инструкция по ведению информационной войны против Саакашвили [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://lj.rossia.org/users/knur_ru/306310.html?thread=5199494.
29. Киселев А. Южная Осетия – 2008: Война в интернете / А. Киселев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://sr.fondedin.ru/new/fullnews_arch_to.php?subaction=showfull&id=1283252489&archive=1283252977&start_from=&ucat=14&.
30. Информационная война на фоне конфликта в Южной Осетии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ria.ru/trend/information_war_120082008/.
31. Защита киберпространства в Грузии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://digital.report/zashhita-kiberprostranstva-v-gruzii/>.
32. Концепция национальной безопасности Грузии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://belarus.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=RUS&sec_id=15
33. Закон Грузии «Об информационной безопасности» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://matsne.gov.ge/en/document/download/1679424/3/ru/pdf>.

Гапеева Ольга. Информационные операции в Интернет-среде как составляющая российско-грузинской войны 2008 г. В статье рассмотрены особенности проведения информационных операций в Интернет-среде во время российско-грузинской войны 2008 г.

Выявлены направления деятельности правительства Российской Федерации по привлечению пользователей социальных сетей к пропагандистской деятельности, определены формы и методы ведения информационной войны в блогосфере.

По содержательному принципу основные группы источников систематизированы по тематике, что исследуется; в научный оборот включены новые документы. Исследована деятельность государственных структур Грузии по обеспечению информационной безопасности государства в исторической ретроспективе.

Ключевые слова: российско-грузинская война 2008 г., Республика Абхазия, Южно-Осетинская республика, информационная безопасность, информационное пространство, информационные операции.

Gapeeva Olga. Information Operations in the Internet-environment as a Component of Russian-georgian War in 2008. The peculiarities of information operations in the Internet environment during the Russian-Georgian war in 2008 were researched in the article.

The author has revealed the activities of the Russian Federation government on attraction users of social networks to propagandistic activities, determined the forms and methods of information warfare in the blogosphere.

The main group of sources based on their themes were systemized according to their contents. Georgian state structures' activities concerning ensuring information security in historical retrospect were investigated.

Key words: Russian-Georgian war of 2008, the Republic of Abkhazia, the South Ossetian Republic, information security, information space, information operations.

Статтю подано до редколегії
29.03.2017 р.